

## Νομιμοποίηση της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Μια κριτική προσέγγιση με αφορμή τη Γιουγκοσλαβία 1999

### Εισαγωγή

«Η επιβολή της δικαιοσύνης είναι η δύσκολη πλευρά. Η αναθεώρηση του διεθνούς δικαίου ώστε να εκφραστεί θεσμικά αυτή η επιβολή μπορεί να ακολουθήσει. Αν η ισχύς χρησιμοποιείται για να επιβληθεί η δικαιοσύνη, το δίκαιο θα έρθει δεύτερο».

(Καθηγητής) M. Glennon, «The New Interventionism», *Foreign Affairs* 5-6/1999

Ο «ένοπλος ανθρωπισμός» είναι το δόγμα της δυνατότητας διεθνών επεμβάσεων για την προστασία ατομικών ή συλλογικών δικαιωμάτων (των «ατόμων» ή των «λαιών»), υποκαθιστώντας την ανίσχυρη ή αντιμεταπιζοντας την «αντιδημοκρατική» βία του κράτους-έθνους. Αν η γραμμή αυτή υιοθετήθηκε από τον ΟΗΕ για να αναχαιτιστεί η επιθετική πολιτική του Ιράκ απέναντι στο γείτονά του Κουβέιτ, στη φάση εκείνη (Κόλπος 1991) το δόγμα αυτό ήταν ακόμη σχετικά συμβατό με το θεσμικό πλαίσιο του Καταστατικού Χάρτη ΟΗΕ ή πάντως μπορούσε να αποκτήσει μία νομότυπη ερμηνεία ως εκδοχή εφαρμογής του. Είτε ερμηνευόμενη αυτή η επέμβαση (του Κόλπου) ως συλλογική άμυνα είτε ως δράση της Δυτικής Συμμαχίας στο πλαίσιο εξουσιοδοτήσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (42 ΚΧ ΟΗΕ), ήταν μεν στην πράξη μία επέμβαση *απόλυτα ανεξάρτητη από τον ΟΗΕ*, είχε όμως το έρεισμα της νομιμότητας. Ένα βήμα περαιτέρω στην εμπέδωση του «ένοπλου ανθρωπισμού» ήταν η επέμβαση των Αμερικάνων και των συμμάχων τους στην Αϊτή το 1994 με απόφαση εξουσιοδότησης του Σ.Α. ΟΗΕ για να διωχθεί ο «κακός δικτάτορας» Centras και να αποκατασταθεί ο εκλεγμένος Πρόεδρος Aristide. Μία ποιοτική διαφορά της Αϊτής από τον Κόλπο του 1991 ήταν η αποδοχή πλέον της θέσης ότι η «διεθνής κοινότητα» δεν περιορίζεται στην προστασία της ειρήνης και της ασφάλειας στις διακρατικές διαφορές, στην εγγύηση δηλαδή της εξωτερικής ασφάλειας των κρατών απέναντι σε «επιθετικούς» διεθνείς παίκτες, αλλά επεκτείνεται ως την προστασία της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων των πολιτών απέναντι σε καταπιεστικά εσωτερικά καθεστώτα, ρυθμίζει δηλαδή *δυνάμει εσωτερικές ή ενδοκρατικές διαφορές*. Τότε ακόμη οι επεμβάσεις αυτές στηρίζονταν στις ουσιαστικές και διαδικαστικές εγγυήσεις του ΟΗΕ, ή πάντως σε μία συνεχώς διαστελλόμενη ερ-

μηνεία τους. Η διαστολή αυτή στηρίχθηκε σταδιακά στην υπόθεση ότι υπάρχει μία αλληλεπίδραση ανάμεσα στη «διεθνή ειρήνη και ασφάλεια» (την οποία περιφρουρεί το Συμβούλιο Ασφαλείας) και στην προστασία των «ανθρωπίνων δικαιωμάτων», η παραβίαση των α.δ. δημιουργεί συγκρούσεις που καταλήγουν τελικά όχι μόνο στον εσωτερικό αλλά και στον εξωτερικό πόλεμο. Αυτή η ερμηνεία οδήγησε ερμηνευτικά στην αφαίρεση της «προστασίας των α.δ.» από τα ζητήματα «εσωτερικής διακιοδοσίας» των κρατών-εθνών και στη συρρίκνωση συνακόλουθα της αρχής της «μη επέμβασης» στα εσωτερικά ζητήματα του κράτους-έθνους. Η μετατόπιση αυτή διαφάνηκε και στην πρώτη γιουγκοσλαβική κρίση (1991-1995), όπου μία τυπικά πλέον διακρατική διαφορά, συμπλεκόμενη όμως με την έκρηξη της πρώην ενιαίας γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας, με διαδικασίες εμφυλίου πολέμου και με τη διεκδίκηση δικαιωμάτων των «λαών» (αυτοδιάθεση, πολιτιστικά-πολιτικά δικαιώματα των εθνότητων κ.λπ.), νομιμοποίησε τις παρεμβάσεις αρχικά του ΟΗΕ και στη συνέχεια του NATO κατ' εξουσιοδότηση του ΟΗΕ στο εσωτερικό ενός πρώην ενιαίου κράτους, με τελικό αποτέλεσμα το *διαρκές καθεστώς κατοχής/επιτήρησης της Βοσνίας από τις δυνάμεις του NATO (IFOR)*.

Η δεύτερη γιουγκοσλαβική κρίση (1998-1999), η επέμβαση του NATO και ο πόλεμος που την ακολούθησε, η στρατιωτική κατοχή του Κοσσυφοπεδίου, σηματοδοτούν ένα σημείο τομής, σταθμό σε αυτή τη διαδικασία: οι δυνάμεις του NATO παύουν να αντλούν το «δικαίωμα επέμβασης» από τη νομιμότητα του διεθνούς δικαίου. Το θεμελιώνουν σε ένα κράμα αναφορών στην ισχύ και στην ηθική. Η θεμελίωση του «ένοπλου ανθρωπισμού» στην ηθική είναι ήδη μία δεκαετία παλαιά ως επεξεργασμένη θέση (βλ. και σε F. Teson «Humanitarian Intervention-an Inquiry into Law and Morality», 1988). Πλήν όμως, η σημερινή συγκυρία, υπό την έννοια της αναντιστοιχίας του συσχετισμού δυνάμεων και συμφερόντων των Ηνωμένων Εθνών με τη «μονοπολική στιγμή» ως κατάσταση διεθνούς κυριαρχίας των ΗΠΑ και των συμμάχων τους, θέτει με ένταση την αποσύνδεση της «επέμβασης» από το πεπαλαιωμένο και «δυσλειτουργικό» Διεθνές Δίκαιο. Αυτό δε σημαίνει ότι το ΔΔ δεν εξυπηρετούσε έως σήμερα τα στρατηγικά συμφέροντα των κυρίαρχων δυνάμεων, αλλά ότι *σήμερα τα συμφέροντα κυριαρχίας απαιτούν τη μεγαλύτερη δυνατή ευελιξία και ανεξάρτηση από αξιώσεις συγκυριαρχίας και συναίνεσης. Απάντηση σε αυτή την αναντιστοιχία αποτελεί η επιστροφή της «ισχύος για την εφαρμογή της ηθικής».* Η «ηθική» δεν αποτελεί απλώς ένα επικοινωνιακό επιχείρημα τήρησης αρχών. Είναι η απώτατη δικαιολόγηση της χρήσης «μη νόμιμης» ισχύος. Αλλά και αντίστροφα, η μη νόμιμη ισχύς χωρίς την επίκληση της «διεθνούς ηθικής» είναι ένας στεγνός αναποτελεσματικός κυνισμός, μία γεωπολιτική ανάλυση τύπου «σκακιέρα της ισχύος» (Μπρεζίνσκι 1998, «Η μεγάλη σκακιέρα»). Καμία απαίτηση διεθνούς κυριαρχίας, ιδίως όταν δε χρησιμοποιεί το επιχείρημα της «νομιμότητας», δεν μπορεί να εμφανίζεται ως «ανήθικη» και μη συνδεδεμένη με την προστασία των «δικαιωμάτων». Ας θυμηθούμε σε αυτό το σημείο τόσο τον εθνικοσοσιαλισμό όσο και τη δυτική προπαγάνδα του «Ψυχρού Πολέμου»: αν για τον εθνικοσοσιαλισμό του Μεσοπολέμου, η «νόμιμη» τάξη της Κοινωνίας των Εθνών ήταν η τάξη των Βερσαλλιών και άρα η φυλακή των «αρίων» λαών-εθνότητων-μειονοτήτων, για τα δυτικά κράτη του Ψυχρού Πολέμου η ρητορεία των ατομικών δικαιωμάτων ενάντια στον «ολοκληρωτισμό του Παραπετάσματος» υπήρξε συστατική τόσο της εσωτερικής κυριαρχίας τους όσο και της αποτρεπτι-

κής τους πολιτικής ασφάλειας. Η σημερινή θέση του «ένοπλου ανθρωπισμού» αντλεί επιχειρήματα τόσο από τη ρητορική της «καταπίεσης των μειονοτήτων» από μία «άδικη» κρατική-εθνική συγκρότηση όσο και της καταπίεσης των ατόμων από ένα «ανελεύθερο-ολοκληρωτικό καθεστώς». Η διεθνής επέμβαση για την ανατροπή αυτού του εθνοτικού αλλά και πολιτειακού καθεστώτος, ακόμη και αν είναι «διεθνοδικαιικά παράνομη», δείχνει να ανοίγει το δρόμο σε μία ηθική νομιμοποίηση «ανώτερη» ως βάση του διεθνούς καθεστώτος. Το μεσοδιάστημα ανάμεσα στη νομιμοποίηση και τη νομιμότητα καλύπτεται από την «ηθική βία» αλλά και από τη βία της «ηθικής» (σχετική και η πολύ ενδιαφέρουσα μελέτη του Δ. Δημούλη: «Η ελευθερία του θανάτου», σε «Θέσεις» τ. 68/1999).

### **1. Η μεταβαλλόμενη πραγματικότητα της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων**

Στο πλαίσιο της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων αλλά και του Διεθνούς Δικαίου, υποστηρίζεται κατά τη διαδρομή των τελευταίων ετών από την πλευρά των ρευμάτων της «αλληλεξάρτησης» και «διεθνοποίησης» η *συρρίκνωση ή πάντως η αποδυνάμωση των λειτουργιών του εθνικού κράτους*<sup>1</sup>. Αυτή η συζήτηση προβάλλει κυρίως τις «αδύναμες» πολιτικά αλλά και τις δυνάμει θεσμικά αυταρχικές όψεις του σύγχρονου εθνικού κράτους. Η εντεινόμενη διεθνοποίηση, αλληλεξάρτηση και συσχέτιση των οικονομικών διαδικασιών και σε δεύτερο επίπεδο των πολιτικών και πολιτιστικών διαδικασιών (η λεγόμενη «παγκοσμιοποίηση») διαμορφώνει κέντρα εξουσίας (λ.χ. οικονομικούς μηχανισμούς-πολυεθνικές εταιρείες, ρυθμιστικούς χρηματοδοτικούς οργανισμούς κ.ά.), τα οποία απειλούν διαρκώς να παραβιάσουν τα α.δ. κατά τρόπους αδιαφανείς, χωρίς να μπορούν να αντιπαρατεθούν σε αυτά αποτελεσματικά οι εθνικοί εγγυητικοί μηχανισμοί, αναπτυσσόμενοι κατά παραβίασεν άλλης ποσοτικής και ποιοτικής κλίμακας (D. Held 1998, D. Archibugi 1998). Η συσσώρευση οικονομικής ισχύος σε διεθνή κέντρα οικονομικής εξουσίας συνοδεύεται από τη διάχυση και μετάθεση της ίδιας της πολιτικής εξουσίας από το έθνος-κράτος τόσο σε υποεθνικούς (subnational) διοικητικούς μηχανισμούς (π.χ. περιφέρειες) όσο και σε υπερεθνικούς θεσμούς (transnational) του τύπου των ολοκληρώσεων ή των περιφερειακών διεθνών θεσμών. Η πραγματικότητα αυτή μειώνει γενικότερα τη ρυθμιστική και κανονιστική ισχύ του παραδοσιακού εθνικού κράτους. Ειδικότερη εκδήλωση στο εθνικό πλαίσιο αυτής της ρυθμιστικής αποδυνάμωσης αποτελεί και η μη αποτελεσματική προστασία πλέον των α.δ. σε εθνική κλίμακα (ιδίως απέναντι στους ισχυρούς φορείς ιδιωτικής εξουσίας).

Η αποδυνάμωση του εθνικού κράτους νοείται συχνά από τις θεωρίες της «αλληλεξάρτησης» —σε ένα επίπεδο προγενέστερο του κράτους-εγγυητή των α.δ.— ως αποδυνάμωση της ικανότητας εσωτερικής ειρήνευσης (άσκησης πολιτειακής εξουσίας και δημόσιας τάξης) στο πλαίσιο της εδαφικής επικράτειας του κράτους. Ως ακραία περίπτωση υποχώρησης της ικανότητας αποτελεσματικής άσκησης της πολιτειακής εξουσίας στις λιγότερο «αναπτυγμένες πολιτικά» κοινωνίες, η διάρρηξη του κρατικού μονοπώλιου βίας οδηγεί στους «νέους πολέμους», κατά τους οποίους η διάχυτη εγκληματική βία εμφανίζεται ως «πολιτική», ισχυρές ομάδες παραβιάζουν τα δικαιώματα άλλων ομάδων, η διεθνής νομιμότητα έχει καταργηθεί

και οι διακρίσεις εξωτερικού και εμφύλιου πολέμου, ειρήνης και πολέμου, αμάχου και μαχητή, αστυνόμευσης και εθνικής άμυνας παύουν ουσιαστικά να υφίστανται σε μία συνθήκη «γενικευμένης ανομίας» (Kaldor 1998). Οι «γκρίζες ζώνες της ακυβερνησίας» και η μη ισχύς/διαρκής παραβίαση των α.δ. συνδέονται άρρηκτα με τη λειτουργία της πολιτειακής μορφής, την ύπαρξη ή μη «δημοκρατικής διακυβέρνησης» («democratic governance»), τη γνήσια και ανόθευτη έκφραση της βούλησης του «λαού» μέσω εκλογών. Υποστηρίζεται η σχετικά αντιφατική άποψη ότι, παρά την ενίσχυση και αύξηση των δημοκρατικών πολιτειακών μορφών μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου σε μία σειρά από κοινωνίες, το δημοκρατικό πολίτευμα αδυνατεί ενδογενώς και με «εθνικά μέσα» να λειτουργήσει<sup>2</sup>.

Η τρίτη εκδοχή της ασυμβατότητας του εθνικού κρατικού πλαισίου με την αποτελεσματική προστασία των α.δ. πέρα από τη «ρυθμιστική υποβάθμιση» και την «αδυναμία εσωτερικής ειρήνευσης» αφορά την «εθνικιστική» *παλινδρόμηση του εθνικού κράτους*. Η άνοδος της επιταγής ισχύος των δικαιωμάτων στην «αυτοδιάθεση» και στο «συλλογικό αυτοκαθορισμό», όπως αυτά προβλέπονται από την Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του 1948 και ειδικότερες Διεθνείς Συμβάσεις, όπως το Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ) του 1966 (κυρωθέν από την Ελλάδα με το ν. 2462/26-2-1997), σηματοδοτεί όχι κυρίως την ανάδυση του «δικαιώματος απόσχισης», αλλά την ενδυνάμωση της αξίωσης για δημοκρατική πολιτική συμμετοχή εκείνων των εθνικών ομάδων, οι οποίες αποκλείονται ή περιορίζονται ως προς την πολιτική τους συμμετοχή<sup>3</sup>. Η εμφατική αξιολόγηση αυτής της επιταγής, σε μία περίοδο όπου σε πολλές περιοχές του πλανήτη το αίτημα επανακαθορισμού των συνόρων και δημιουργίας νέων εθνικών κρατών καθίσταται ισχυρό, οδηγεί συχνά σε σημαντικές εντάσεις μεταξύ της κυριαρχίας ως «εδαφικής ακεραιότητας» ή ως «καθεστώτος μη επέμβασης» και της άσκησης των δικαιωμάτων συλλογικού αυτοκαθορισμού και των δικαιωμάτων των μειονοτήτων<sup>4</sup>. Το εθνικό κράτος, ως φορέας και υπερασπιστής της κυριαρχίας, λαμβάνει υπό αυτές τις περιστάσεις θέση «υπεραντίδρασης» και παραβίασης των πολιτικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων των μελών των μειονοτήτων. Αντίστοιχα, η σχέση έντασης μεταξύ ανερχόμενων κινημάτων «εθνικής αυτοδιάθεσης» και κρατικής υπεραντίδρασης των «πολυεθνικών κρατών» θέτει ζητήματα μεταβολής συνόρων, τα οποία —σε αντίθεση λ.χ. προς την Τελική Πράξη του Ελσίνκι— *παύουν να θεωρούνται απαράβιαστα*<sup>5</sup>.

Ενώ η εθνική προστασία των α.δ. αποδεικνύεται ανεπαρκής έως αδύνατη στο πλαίσιο αυτών των αναλύσεων, η ισχύουσα διεθνής προστασία κρίνεται επίσης *περιορισμένη*<sup>6</sup>. Όσον αφορά τον ΟΗΕ, οι συγκεκριμένες παρεμβάσεις του στο πεδίο της προστασίας των α.δ. θεωρούνται περιορισμένες και υπονομευμένες από πολιτικά συμφέροντα, τα οποία δρουν ανασχετικά. Κυρίως όμως επικρίνεται η απουσία εποπτικών και δικαιοδοτικών οργάνων του ΟΗΕ, τα οποία θα έλεγχαν κατά τρόπο νομικά δεσμευτικό για τα κράτη-μέλη του ΟΗΕ το σεβασμό και προστασία των α.δ., όπως αυτά ορίζονται στο διεθνές δίκαιο, υπό την προϋπόθεση βεβαίως της «ανάθεσης» αυτής της αρμοδιότητας από τα εσωτερικά πολιτειακά όργανα<sup>6</sup>. Επίσης, ενώ χαιρετίζεται η εμπειρία των περιφερειακών διαδικασιών προστασίας των α.δ. και των θεσμικών τους συγκροτήσεων (π.χ. ΕΣΔΑ στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης), επισημαίνεται η μη επαρκής «χωρική» τους ισχύς σε σχέση με την όλη πλανητική κατάσταση των α.δ.

Με δεδομένη την κυριαρχία πλέον της άποψης ότι η προστασία των α.δ., αν και πρωτίτως εξακολουθεί ως αντικείμενο ρύθμισης και ιδίως επιβολής να υπάγεται στο εθνικό κράτος (Chinkin 1998, Rosenau 1998), δεν αποτελεί πλέον «εσωτερικό ζήτημα» και δε βρίσκει ως όριο τη «μη επέμβαση» ως εκδήλωση του κυρίαρχου κράτους, οι απόψεις της «αλληλεξάρτησης», οι οποίες αναζητούν μορφές διεύρυνσης της διεθνούς προστασίας των α.δ. εντός του «διεθνοποιημένου κόσμου», κινούνται σε δύο διακριτά επίπεδα. Από τη μία πλευρά αναζητείται μία συστημική διαμόρφωση εισαγωγής αιτημάτων («inputs») στο θεσμικό σύστημα προστασίας και ελέγχου των κρατικών παραβιάσεων των α.δ. σε διεθνή κλίμακα από μη κρατικές θεσμικές συγκροτήσεις, μία διεθνής «κοινωνία των πολιτών» υπό τη μορφή των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (άτυπη συνιστώσα της «κοσμοπολιτικής δημοκρατίας») (Held-Archibugi — Koehler 1998, op.cit.). Η λειτουργία των άτυπων συνιστωσών ενισχύει τα αιτήματα προς μία πληρέστερη θεσμική συγκρότηση της «διεθνούς κοινότητας», όπου η διαμόρφωση θεσμών αποτελεσματικής προστασίας των α.δ. θα συμβαδίζει με την ενίσχυση μορφών δημοκρατικής αντιπροσώπευσης σε διακρατικό και υπερκρατικό επίπεδο (θεσμική συνιστώσα της «κοσμοπολιτικής δημοκρατίας», διαχωρισμός των «πλανητικών» από τα στενά εθνικά πολιτικά ζητήματα, Rosenau 1998). Οι ιδιαίτερες μορφές ενίσχυσης της διεθνούς προστασίας των α.δ. αναφέρονται α) στην ενίσχυση και θεσμική ανασυγκρότηση του ρόλου του ΟΗΕ στην προστασία των α.δ. κατά τρόπο περιοριστικό του «εθνικού χώρου», β) στη διεύρυνση της ισχύος των περιφερειακών συμφωνιών και γ) στην επέκταση της συγκρότησης και λειτουργίας των Διεθνών Δικαστηρίων κατά των εγκλημάτων πολέμου και των σοβαρών διεθνών παραβιάσεων των α.δ. Κατά τον τρόπο αυτό, η «κοσμοπολιτική δημοκρατία» αναπτύσσεται ως ένα σύστημα «ελέγχων και ισορροπιών» («checks and ballances») σε διεθνή κλίμακα απέναντι στην εντεινόμενη διεθνοποίηση των παραβιάσεων των α.δ. είτε από διεθνείς ιδιωτικούς φορείς εξουσίας είτε από ένα αυταρχικό εθνικό κράτος σε συνθήκες κρίσης νομιμότητας<sup>7</sup>.

Παρά το ότι οι εκπρόσωποι των απόψεων της «αλληλεξάρτησης» συμφωνούν στους παραπάνω άξονες, η συμφωνία τους περιορίζεται, όταν τίθεται πλέον το ζήτημα της αυταρχίας επιβολής των διεθνών μηχανισμών προστασίας των α.δ. και ελέγχου των παραβιάσεων διαμέσου του μηχανισμού του εθνικού κράτους και αντίθετα της πραγματικής ή εικαζόμενης συστημικής παραβίασης των α.δ. από τις πρακτικές αυτού του μηχανισμού. Στο σημείο αυτό τοποθετείται το δίλημμα αν η «κοσμοπολιτική δημοκρατία» φθάνει όχι μόνο πέραν του ορίου της «μη επέμβασης» (ήδη διά των διεθνών οργάνων ελέγχου των παραβιάσεων και προστασίας των α.δ., ισχυόντων όμως πάντοτε διά του εσωτερικού δικαίου), αλλά και ως το σημείο κάμψης του εθνικού κρατικού μονοπωλίου βίας και επιβολής της ισχύος των α.δ. από τη «διεθνή κοινότητα». Αν δηλαδή πέρα από πολιτικό πρόγραμμα συνιστά και εμπόλεμη πρακτική.

## **2. Η θέση του «δικαιώματος ανθρωπιστικής επέμβασης»**

Η συνεπέστερη εκδοχή της τήρησης των αρχών της «κοσμοπολιτικής δημοκρατίας» και της άνευ όρων διεθνούς ισχύος των α.δ. υπό συνθήκες πολιτικής καταπίεσης εντός του

εθνικού κράτους και από αυτό οδηγεί στο «δικαίωμα ανθρωπιστικής επέμβασης». Συνεπείστερη, διότι ακριβώς δέχεται ότι η διεθνής προστασία των α.δ. δεν μπορεί να παραμένει «ατελής», χωρίς κυρώσεις απέναντι στις συγκεκριμένες παραβιάσεις και χωρίς έναν ορισμένο μηχανισμό καταναγκαστικής επιβολής τους. Η τυχόν αντίθεση της άσκησης αυτού του «δικαιώματος» προς την αρχή της «μη βίας» στο Διεθνές Δίκαιο και τις προδιορισμένες εξαιρέσεις της επιχειρείται να υπερκερασθεί με τις προηγούμενες ερμηνευτικές εκδοχές της «συλλογικής άμυνας» ή της «εξουσιοδότησης» του Συμβουλίου Ασφαλείας.

Όμως η βίαιη διεθνής επέμβαση κατά ενός κράτους, το οποίο παραβιάζει τα δικαιώματα πολιτών του, ακριβώς επειδή τροποποιεί καίρια την παραδεδομένη αντίληψη για την κυριαρχία (ως «μη επέμβαση»), δεν είναι δυνατόν να αρκείται σε μία διαδικαστική νομιμοποίηση, χρειάζεται μία πειστικότερη θεμελίωση. Για τα «ρεαλιστικά» ρεύματα, τα οποία επικαλούνται περισσότερο τη *διακρατική σταθερότητα* και γεωπολιτική ασφάλεια και τους κινδύνους γι' αυτή από την παραβίαση των συλλογικών δικαιωμάτων μιας ομάδας, η επέμβαση χωρίς τις νομικές προϋποθέσεις του ΚΧ δεν αποτελεί κατά κυριολεξία παραβίαση αλλά «δυναμική εφαρμογή του ΔΔ» και συγκρότηση στην πράξη μιας *de facto* εξαιρέσης του ΚΧ<sup>8</sup>. Η άποψη αυτή αντιβαίνει σαφώς στο ισχύον θετικό δίκαιο του ΚΧ, προσπορίζεται όμως με κινικό τρόπο το επιχείρημα ότι το ιδιότυπο αυτό και ρευστό δίκαιο δε διαθέτει κανένα μηχανισμό εφαρμογής του έναντι της υλικής ισχύος.

Πιο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ρεύματα ηθικοπολιτικής θεμελίωσης της επέμβασης ως μηχανισμού της «κοσμοπολιτικής δημοκρατίας» (σημείο συνάντησης των θεσμοκρατικών με τις φυσικοδικαιικές αντιλήψεις). Για τα ρεύματα αυτά η προστασία των α.δ. από το διεθνές δίκαιο αντανάκλα την οικουμενική αποδοχή των δικαιωμάτων *ως αρχών και αξιών» υπερθετικών, με φυσικοδικαιική θεμελίωση*. Οι αρχές αυτές υπηρετούνται μέσα από τη θετική οργάνωση των δικαιωμάτων στο Διεθνές Δίκαιο και τη ρύθμιση των μηχανισμών προστασίας τους. Στη συγκυρία της κρίσης το θετικό δίκαιο είτε επιτυγχάνει να οργανώσει την προστασία των α.δ. (Περσικός Κόλπος 1991) είτε υποχωρεί απέναντι στο φερέα ενός «φυσικού δικαιώματος στην επέμβαση», το οποίο αποκαθιστά την ανισορροπία δικαίου και ηθικής<sup>9</sup> (Γιουγκοσλαβία 1999). Στην περίπτωση αυτή η παραβίαση του διεθνούς δικαίου αποτελεί έλλειμμα διαδικαστικό, όχι όμως έλλειμμα ηθικοπολιτικό.

Η θέση αυτή του «ένοπλου ανθρωπισμού» υιοθετεί δύο ειδικότερες θεωρητικές προϋποθέσεις. Η πρώτη συνδέει *μονοσήμαντα το διεθνή σεβασμό της κρατικής κυριαρχίας με το σεβασμό των α.δ., νοούμενων ως ηθικοπολιτικών αρχών*. Το κράτος, το οποίο παραβιάζει τα α.δ. διά της πρακτικής του, *παραιτείται («εκπίπτει»)* από την ηθικοπολιτική του νομιμοποίηση ως βάση της κυριαρχίας του<sup>10</sup>. Από το σημείο αυτό και πέρα δε δικαιούται να επικαλεσθεί τη μη επέμβαση στις εσωτερικές του υποθέσεις, αφού απέτυχε να θεμελιώσει την ικανότητά του να είναι κυρίαρχο. Οι πολίτες αυτού του κράτους συνδέονται με τη «διεθνή κοινότητα» και αναζητούν την προστασία της, χωρίς να διαμεσολαβούνται από το παραβατικό εθνικό κράτος ως αποκλειστικό διεθνές υποκείμενο.

Η δεύτερη προϋπόθεση αναγνωρίζει έναν ένοπλο «διεθνή εγγυητή» των α.δ. Ο εγγυητής αυτός είναι ένας διεθνώς νόμιμος εγγυητής (ΟΗΕ υπό τις προϋποθέσεις του ΚΧ) ή πάλι ένας *de facto* εγγυητής, ο οποίος νομιμοποιείται από το «σκοπό» του ή από την «πρότερη πρακτική του». Τίθεται το ερώτημα σε αυτό το σημείο του νομιμοποιητικού θεμελίου του

διεθνούς εγγυητή και της «συνέχειας» ή της «τομής» αυτού του θεμελίου εν σχέσει με τα χαρακτηριστικά νομιμοποίησης του εθνικού εγγυητή των α.δ.

**3. Νομιμοποίηση του «εθνικού» και του «διεθνούς εγγυητή»: νομική νομιμοποίηση, δημοκρατική νομιμοποίηση, ή επιλεκτική «ηθική νομιμοποίηση»;**

Στο επίπεδο του εθνικού κράτους, «εγγυητής» της ισχύος των α.δ. είναι το ίδιο το σύστημα νομικού αυτοπεριορισμού του (εθνικού) κράτους ως κράτους δικαίου. Η ίδια η κρατική εξουσία εντός των εδαφικών ορίων της ορίζει τις μορφές βίας, ιδιωτικές ή δημόσιες, βάσει του κριτηρίου της νομιμότητας, διατηρώντας το *μονοπώλιο νόμιμης βίας* και αποκλείοντας/ορίζοντας τη «μη νόμιμη βία» ως παράνομη και εγκληματική. Η άσκηση του μονοπωλίου νόμιμης βίας αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση της εσωτερικής ειρήνευσης της κρατικής επικράτειας<sup>11</sup>.

3.1. Η εγγύηση της ισχύος των α.δ. από το (εθνικό) κράτος εκδηλώνεται πρώτα και κύρια αρνητικά διά του αυτοπεριορισμού του κράτους κατά την άσκηση της κρατικής εξουσίας και ειδικότερα την άσκηση «βίας» (καταναγκασμού) επί του πληθυσμού του στο πλαίσιο της «κυριαρχίας του νόμου» με τη μετατροπή της κρατικής εξουσίας σε εξουσία τυποποιημένη και αυτοπεριοριζόμενη, σε «αρμοδιότητα»<sup>12</sup>. Η δράση των κρατικών οργάνων υπόκειται και υποτάσσεται αρχικά στο νόμο (κυρίως τον τυπικό νόμο) και διά της ιστορικής εξέλιξης στο συνταγματικό νόμο, στο τυπικό Σύνταγμα ως «θεμελιώδη νόμο»<sup>13</sup>. Κατά τον τρόπο αυτό προκύπτει ένα κριτήριο συνταγματικής νομιμοποίησης της δράσης των κρατικών οργάνων διά της υπαγωγής της τόσο της τυπικής (υπό την έννοια του συνταγματικού καθορισμού της αρμοδιότητας και του τρόπου παραγωγής της) όσο και της ουσιαστικής (της συμφωνίας ως προς το περιεχόμενο) στο συνταγματικό κανόνα. Ο συνταγματικός αυτοπεριορισμός της κρατικής δράσης (ιδίως της εκτελεστικής εξουσίας) τη νομιμοποιεί, καθώς αυτή εμφανίζεται συμβατή με τη διασφάλιση της πολιτικής ελευθερίας κατά την ευρεία έννοια, περιλαμβάνοντας τόσο την αρνητική ελευθερία έναντι κρατικών επεμβάσεων στην ιδιωτική σφαίρα όσο και την ελευθερία πολιτικής συμμετοχής (Μάνεσης 1962, 1980), με την προστασία των δημοσίων δικαιωμάτων ως ειδικότερων εκδηλώσεών της και την οργάνωση των εγγυήσεων ισχύος τους, και τυποποιείται ως ένα μέγεθος «μετρήσιμο» και «προβλέψιμο»<sup>14</sup>. Επομένως, η νομιμοποίηση της κρατικής δράσης δεν αντλείται απλώς από την υποστήριξη αφηρημένων αιωνίων αρχών καθολικής αποδοχής, αλλά από την ιστορικά προσδιορισμένη θετικοποίηση των δικαιωμάτων<sup>15</sup> εντός του τυπικού Συντάγματος. Αναγκαίες όψεις/εκδηλώσεις αυτής της θετικοποίησης αποτελούν τόσο τα όρια στους νομοθετικούς και διοικητικούς περιορισμούς της άσκησης των ατομικών δικαιωμάτων και η προστασία του «σπυρήνα» τους όσο και το σύστημα ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων.

Όμως η σχέση μεταξύ νομιμοποίησης της κρατικής εξουσίας και προστασίας των δημοσίων δικαιωμάτων δεν εξαντλείται στον αρνητικό περιορισμό των κρατικών οργάνων υπέρ της ισχύος των α.δ. Επεκτείνεται σαφώς και στην ενεργητική διάσταση του κρατικού μονοπωλίου βίας ως θεσμικής επιταγής προστασίας της ισχύος των α.δ., τόσο έναντι των ίδιων

των κρατικών υπερβάσεων (κυρίως διά των θεσμών «αμοιβαίου ελέγχου») όσο και έναντι των ιδιωτικών φορέων εξουσίας ως εστιών παραβίασης. Η άμεση δέσμευση των κρατικών οργάνων από τους συνταγματικούς κανόνες προστασίας των α.δ., αλλά και η συγκρότηση μιας «αντικειμενικής», όπως γίνεται δεκτό, φιλελεύθερης και δικαιοκρατικής «τάξης», οδηγεί στη διαμόρφωση καθηκόντων ενεργητικής προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων από την πλευρά της κρατικής εξουσίας, τα οποία συμπληρώνουν τον αρνητικό αυτοπεριορισμό<sup>16</sup>. Οι «ενεργητικές» εγγυήσεις προστασίας των α.δ. ομοίως απορρέουν από τη θετικοποιημένη προστασία τους και αποτελούν εκδήλωση της συνταγματικής νομιμοποίησης. Η συνταγματική λοιπόν οργάνωση και αυτοδέσμευση της (εθνικής) κρατικής εξουσίας αναδεικνύει δύο εκδοχές της νομιμοποιημένης κρατικής βίας, *μία εκδοχή αυτοπεριοριστική και μία εκδοχή ενεργητικά εγγυητική*. Η θεμελίωση της νομιμοποίησης εναπόκειται στα κρατικά όργανα τα οποία ελέγχουν τη συνταγματικότητα της κρατικής δράσης, τα δικαστήρια, ενώ η τελική ενάσκηση της «δικαιοκρατικά νομιμοποιημένης» βίας ανατίθεται στην εκτελεστική εξουσία.

3.2. Η νομιμοποίηση της εθνικής κρατικής εξουσίας ως «δικαιοκρατικής εξουσίας» προϋποθέτει έναν *καταμερισμό και θεσμικό αμοιβαίο έλεγχο κατά την άσκηση της εξουσίας*. Η συγκέντρωση των διαφορετικών κρατικών λειτουργιών στο ίδιο όργανο κατανοείται στη φιλελεύθερη παράδοση ως παράγων συνεχών παραβιάσεων των δικαιωμάτων και ως συνθήκη υπονόμευσης και κατάργησης της πολιτικής ελευθερίας. Η οργανική έννοια της αρχής διακρίσεως των εξουσιών αποσκοπεί στην «κατανομήν αυτής (της κρατικής εξουσίας) μεταξύ πλειόνων διακεκριμένων και εν τινι μέτρω ανεξαρτήτων απ' αλλήλων κρατικών οργάνων, εις τρόπον ώστε ταύτα να ασκούν, εν ισοτιμία μεταξύ των, μέρος μόνον της κρατικής εξουσίας, ελεγχόμενα και περιοριζόμενα αμοιβαίως διά ποικίλης φύσεως θεσμών "ανασχέσεων και εξισορροπήσεων" (checks and ballances)» (Αρ. Μάνεσης, *Εγγυήσεις*, τ. Β'). Η κατανομή αυτή λειτουργεί ως τεχνική περιορισμού της κρατικής εξουσίας. Παρά το ότι η αρχή αυτή έχει υποστεί οξεία κριτική ως προς την ικανότητά της να αναπαριστά τη συνταγματική πραγματικότητα, αλλά και επιπλέον σήμερα μπορεί να γίνεται λόγος κυρίως για «διασταύρωση των εξουσιών» παρά για απόλυτη διάκριση<sup>17</sup>, η συνταγματική πρόβλεψη των αμοιβαίων ελέγχων και θεσμών εξισορρόπησης και η πρακτική ενεργοποίησή τους παραμένει κρίσιμη για τη διασφάλιση της πολιτικής ελευθερίας.

3.3. Τέλος, η νομιμοποίηση της άσκησης του κρατικού καταναγκασμού ως δικαιοκρατικά οριοθετούμενου και εγγυώμενου τα δημόσια δικαιώματα συνδέεται άμεσα με το *δημοκρατικό χαρακτήρα του πολιτεύματος* και τη δημοκρατική νομιμοποίησή του γενικότερα. Παρά το ότι η συνταγματική-φιλελεύθερη προάσπιση των α.δ. ιστορικά προϋπήρξε της επιβολής, παγίωσης και ολοκλήρωσης της δημοκρατικής αρχής στη «Δύση», σήμερα γίνεται γενικότερα δεκτό ότι η αποτελεσματική κατοχύρωση και προστασία των δημοσίων δικαιωμάτων, ειδικότερα των ατομικών ελευθεριών, διαπλέκεται άρρηκτα με τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος και είναι παραπληρωματική προς τη γνήσια και ελεύθερη έκφραση της πολιτικής βούλησης του «λαού»<sup>18</sup>. Εκτός όμως από την παραπληρωματικότητα, ορισμένες ατομικές ελευθερίες, ασκούμενες συλλογικά (π.χ. συνάθροιση, συνεταιρισμός,



συλλογική πολιτική έκφραση γνώμης), έχουν αυτόματα και πολιτικό χαρακτήρα και αποτελούν αναγκαία στοιχεία συγκρότησης της δημοκρατικής πολιτειακής μορφής, υπερβαίνοντας τη διάκριση «ιδιώτη» και «πολίτη»<sup>19</sup>. Στο βαθμό που η σύγχρονη φιλελεύθερη δημοκρατία λειτουργεί ως «αντιπροσωπευτική» δημοκρατία, προκύπτει ως αναγκαίος ο δεσμός μεταξύ της εγγύησης των α.δ. από την (εθνική) κρατική εξουσία και της δημοκρατικής-αντιπροσωπευτικής νομιμοποίησης αυτής. Η σχέση αυτή λειτουργεί διαλεκτικά, υπό την έννοια ότι όχι μόνο η ελεύθερη ενάσκηση των α.δ. εγγυάται τη γνήσια έκφραση της «λαϊκής βούλησης» διά της αντιπροσώπευσης, αλλά και ότι η ύπαρξη δημοκρατικής αντιπροσώπευσης μεταξύ των «κυβερνώντων» και των «κυβερνωμένων» αποτελεί αναγκαία συνθήκη για το σεβασμό των α.δ. των τελευταίων. Αυτή άλλωστε η σχέση γίνεται δεκτή και από τις νεότερες προσεγγίσεις στη διεθνή προστασία των α.δ., όπου η προστασία αυτή νοείται ως όψη και αναγκαίο περιεχόμενο της αρχής της «δημοκρατικής διακυβέρνησης».

Συνεπώς, τα κρατικά όργανα, τα οποία εγγυώνται την προστασία των α.δ., συγκεντρώνουν την κοινωνικοπολιτική συναίνεση (consensus) ως προς τη λειτουργία τους αυτή, στο βαθμό που αποτελούν δομικά στοιχεία ενός συστήματος το οποίο θεμελιώνεται στη δημοκρατική αντιπροσώπευση και στην άσκηση της λαϊκής κυριαρχίας. Εναργέστερα λειτουργεί η δημοκρατική νομιμοποίηση στη νομοθετική λειτουργία, καθώς εδώ η ρύθμιση και ο περιορισμός των α.δ. συντελείται κατά κύριο λόγο από το νομοθέτη ως «αντιπρόσωπο» του λαού, γεγονός που συνδέεται με την ανάδειξη του νόμου σε έκφραση του «ορθού λόγου»<sup>19α</sup>. Ανεξάρτητα από το αν η δημοκρατική νομιμοποίηση αντανακλάται στο κοινοβουλευτικό πολίτευμα διά της πλειοψηφικής αρχής αμεσότερα στη λειτουργία του πλέγματος κοινοβουλευτική πλειοψηφία-κυβέρνηση, αλλά και από το γεγονός ότι η δικαστική λειτουργία αποτελεί πεδίο συνάντησης της δημοκρατικής αρχής και με άλλες αρχές και εγγυήσεις, η δημοκρατική νομιμοποίηση επικαλύπτει κατ' αρχήν τη λειτουργία όλων των συνταγματικών οργάνων, άμεσων και έμμεσων.

3.4. Τα παραπάνω κριτήρια «θετικής» νομιμοποίησης (νομική/συνταγματική δικαιοκρατική νομιμοποίηση, αμοιβαίος έλεγχος, δημοκρατική νομιμοποίηση) αφορούν την κρατική εξουσία του εθνικού κράτους και τη δράση των οργάνων του στα όρια προστασίας και υπέρ της προστασίας των α.δ. Με όλη τη σχετικότητα και ιδιομορφία του διεθνούς καθεστώτος προστασίας των α.δ., τίθεται το ερώτημα αν στην περίπτωση της διεθνούς στρατιωτικής επέμβασης υπέρ των α.δ. μπορεί να γίνει λόγος για τη συνδρομή ανάλογων κριτηρίων.

Όσον αφορά το κριτήριο της νομικής/συνταγματικής νομιμοποίησης, είναι προφανές ότι εκτός των ορίων του εθνικού κράτους δεν υφίσταται κάποιο διεθνές Σύνταγμα. Υφίσταται μία διεθνοδικαική νομική οργάνωση θεμελιωμένη στον ΚΧ των ΗΕ και στις υφιστάμενες Διεθνείς Συμβάσεις. Αυτή —πέρα από τις γενικές αρχές του Διεθνούς Δικαίου— περιλαμβάνει συμβατικούς κανόνες, οι οποίοι από την κύρωσή τους αποτελούν εσωτερικό δίκαιο με άμεση ισχύ για τα κράτη-μέλη των ΗΕ<sup>20</sup>. Παρά το ότι η τήρηση των κανόνων αυτών επαφίεται σε σημαντικό βαθμό στη διακρατική συναίνεση μεταξύ των κρατών-μελών αλλά και μεταξύ κρατών-μελών και διεθνών θεσμών, αυτή αποτελεί σε σημαντικό βαθμό κριτήριο συμμόρφωσης προς μία «οιονεί συντεταγμένη» διεθνή κοινότητα.

Η περίπτωση της επέμβασης στη Γιουγκοσλαβία από ένα στρατιωτικό συνασπισμό των

«ηγεμονικών» διεθνώς κρατών (ΝΑΤΟ) δε διέθετε το κριτήριο μιας νομικής (διεθνοδικαιικής) νομιμοποίησης. Παρά τις επιχειρηματολογίες δικαιολόγησής της, η μη πλήρωση του κριτηρίου της νομιμότητας υπήρξε σχετικά σαφής, καθώς η νομιμότητα αυτή στην περίπτωση της διεθνούς επέμβασης, και παρά την αμφιλεγόμενη ερμηνεία των εξαιρέσεων του ΚΧ, είναι κυρίως μία *διαδικαστική νομιμότητα*, προϋποθέτει τη λήψη απόφασης αρμόδιων οργάνων σε συνάρτηση και με τη διαπίστωση από αυτά των αναγκαίων συνθηκών για την επέμβαση. Η μη τήρηση της νομιμότητας σήμανε και την απουσία θεσμών ελέγχου, στο βαθμό μάλιστα που η πολιτική ισχύς των κρατών επέμβασης κατέστησε απίθανο ακόμη και τον έλεγχο των παραβιάσεων του ανθρωπιστικού δικαίου του πολέμου.

Αντιθέτως, η ίδια αυτή επέμβαση, αν πραγματοποιούνταν με «εντολή» ή «εξουσιοδότηση» των ΗΕ, θα εμφανιζόταν να εκπληρώνει το κριτήριο της νομικής νομιμοποίησης (Habermas 1999), θα ήταν διεθνώς νόμιμη. Η προϋπόθεση αυτή θα μπορούσε ενδεχομένως να επεκταθεί και στο κριτήριο των θεσμών «αμοιβαίου ελέγχου»; Θεωρητικά, η απάντηση θα έπρεπε να είναι καταφατική, δεδομένου ότι η λειτουργία του Σ.Α. και της ΓΣ ΟΗΕ θα μπορούσε να οριοθετήσει τις προϋποθέσεις, τη χρονική διάρκεια, τον τρόπο δράσης και την τήρηση των εγγυήσεων της αναλογικότητας και των κανόνων του «ανθρωπιστικού δικαίου του πολέμου». Πρακτικά, η περίπτωση του Κόλπου κατέδειξε την αδυναμία ελέγχου του ΣΑ ΟΗΕ επί των εξουσιοδοτούμενων και την κυρίως «νομιμοποιητική» αλλά όχι υλικά κανονιστική λειτουργία της διεθνούς νομιμότητας. Σε όμοια συμπεράσματα οδηγεί και η εμπειρία της προβληματικής για τα α.δ. τήρησης της συμφωνίας 6. 1999 για το Κοσσυφοπέδιο, η οποία προσέλαβε τη μορφή απόφασης του Σ.Α. ΟΗΕ.

Η ανθρωπιστική επέμβαση ενός «ηγεμονικού» κράτους ή συνασπισμού στο όνομα της «διεθνούς κοινότητας» έρχεται σε σφοδρή αντίθεση προς το κριτήριο της δημοκρατικής νομιμοποίησης. Ο διεθνής εγγυητής, όταν λειτουργεί εκτός διεθνούς νομιμότητας, είναι ένας *αυτόκλητος εγγυητής*. Δεν υπάρχει διαδικασία αντιπροσώπευσης ή έστω θεσμοθετημένης έκφρασης της λαϊκής βούλησης μεταξύ του εγγυητή και των υπέρων η επέμβαση. Δεν πρόκειται λοιπόν για ένα μηχανισμό, ο οποίος έχει αντιπροσωπευτικά νομιμοποιηθεί ως εγγυητής της ισχύος των α.δ., αλλά για έναν *de facto* μηχανισμό προστασίας. Η απουσία δημοκρατικής νομιμοποίησης αποτελεί ούτως ή άλλως συνέπεια της μη συγκρότησης ενός υπερκρατικού πολιτικού μορφώματος, ούτε καν με την έννοια της συγκρότησης αντιπροσωπευτικών οργάνων εντός περιφερειακών θεσμικών ενοποιήσεων (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση). Κατά συνέπεια, η αμφισβήτηση των ορίων της κρατικής κυριαρχίας από την πλευρά του διεθνούς εγγυητή δεν οδηγεί στην υποκατάσταση της εθνικής δημοκρατικής νομιμοποίησης από μία υπερεθνική δημοκρατική νομιμοποίηση, *αλλά στην κατάργηση της όποιας δημοκρατικής νομιμοποίησης του εγγυητή*. Αν ο δεσμός αντιπροσώπευσης μεταξύ των υπέρων η επέμβαση και του κράτους τους είναι αδύνατος ή έχει διαρραγεί, αν ο δεσμός με ένα νέο κράτος-έθνος δεν είναι ακόμη υπαρκτός, κανείς μεταβατικός δεσμός αντιπροσώπευσης δεν μπορεί να συσταθεί με τον αυτόκλητο διεθνή εγγυητή. Υπό αυτή την έννοια τίθεται επιπλέον το ερώτημα αν η διεθνής επέμβαση, με δεδομένη τη μη αντιπροσώπευση των υπέρων η επέμβαση, όντως είναι σε θέση να υπηρετήσει το δικαίωμά τους ως μειονότητας στη συλλογική αυτοδιάθεση και αυτοκαθορισμό (άρθρο 1 ΔΣΑΠΔ), αφού επιβάλλεται εξωγενώς όχι μόνο επί του κράτους υποδοχής της επέμβασης αλλά και επί αυτών που υποτίθεται ότι «προστατεύει».

Αντίστοιχα, μπορεί να γίνει λόγος για μία μορφή δημοκρατικής νομιμοποίησης του διεθνούς εγγυητή, όταν αυτός υπόκειται στους προσδιορισμούς του ΚΧ ΟΗΕ; Κατά τη γνώμη μας, το κριτήριο της δημοκρατικής νομιμοποίησης δεν εκπληρώνεται ικανοποιητικά ούτε κατά την περίπτωση αυτή. Βεβαίως, η «αντιπροσωπευτικότητα» της διεθνούς κοινότητας από τα όργανα του ΟΗΕ (και ιδίως τη Γενική Συνέλευση) παρέχει ένα κριτήριο δημοκρατικής αντιπροσώπευσης των «λαών», η οποία ενδεχομένως θα θεράπευε την αδυναμία αντιπροσώπευσης της εθνικής ομάδας της οποίας τα δικαιώματα παραβιάζονται. Πλην όμως, δεν μπορεί πειστικά να γίνει λόγος για δημοκρατική αντιπροσώπευση εντός μιας αντιφατικής και ετερογενούς ενότητας<sup>21</sup>. Παρά τις ενδιαφέρουσες σκέψεις για την προοπτική μιας «κοσμοπολιτικής δημοκρατικής κοινότητας» στο μέλλον, η έννοια της δημοκρατικής αντιπροσώπευσης εξακολουθεί να ορίζεται βασικά στο πλαίσιο του εθνικού κράτους. Στο βαθμό που τα ενοποιητικά κοινωνικά και ιστορικά χαρακτηριστικά του εθνικού κράτους, αλλά και οι πραγματικές λειτουργίες του, δεν έχουν υποκατασταθεί από την πραγματική λειτουργία της δημοκρατίας σε υπερεθνική κλίμακα, η κατασκευή όλο και απώτερων μεταθέσεων της «αντιπροσώπευσης» σχετικοποιεί αφόρητα αυτή την έννοια. Ανεξάρτητα μάλιστα από το γεγονός ότι τα κριτήρια συμμετοχής στο Σ.Α. είναι κριτήρια συνεχώς αναδιαπραγματευόμενης πολιτικής ισχύος. Συνελπώς, η νομιμοποίηση διεθνούς επέμβασης του ΟΗΕ αποτελεί κυρίως μία νομική/διαδικαστική νομιμοποίηση, χωρίς να συνοδεύεται από τη δημοκρατική νομιμοποίηση του εθνικού κρατικού εγγυητή —ακόμη και η απουσία εθνικού δημοκρατικού εγγυητή δε γεννά αυτομάτως τη δημοκρατική νομιμοποίηση της «διεθνούς κοινότητας».

Παραμένει, κατά συνέπεια, δικαιολογημένη η θέση ότι τα κριτήρια «θετικής» νομιμοποίησης του εγγυητή των α.δ. στην πληρότητά τους είναι δυνατόν να καλυφθούν μόνο από μία (ενδεχομένως αλλά όχι αναγκαστικά υπαρκτή) δικαιοκρατικά και δημοκρατικά νομιμοποιημένη (εθνική) κρατική εξουσία<sup>22</sup>. Στην περίπτωση μιας διεθνούς επέμβασης στρατιωτικού χαρακτήρα υπέρ των α.δ., διεθνώς παράνομης αλλά οριακά ακόμη και διεθνώς νόμιμης, υπερισχύουν κριτήρια νομιμοποίησης «υπερθετικού δικαίου», κριτήρια ηθικοπολιτικής νομιμοποίησης.

## Σημειώσεις

1. Πρβλ. ενδεικτικά σε D. Archibugi - D. Held - M. Koehler, «Reimagining Political Community», Cambridge 1998, τη θέση των εκδοτών σε Εισαγωγή, στο ίδιο τις μελέτες, D. Held, «Democracy and Globalization», pp. 11 et seq., J. Rosenau, «Governance and Democracy in a Globalizing World», pp. 28 et seq., D. Beetham, «Human Rights as a Modell for Cosmopolitan Democracy», pp. 58 et seq., M. Kaldor, «Reconceptualising Organised Violence», pp. 89 et seq., D. Archibugi, «Principles of Cosmopolitan Democracy», pp. 198 et seq., εξάλλου σε G. Lyons and Michael Mastanduno (eds), «Beyond's Westphalia? State Sovereignty and International Intervention», Baltimore 1995, A. Γκίντενς, «Ο τρίτος δρόμος», Αθήνα 1998, σελ. 191 επ. («Κοσμοπολιτική Δημοκρατία»), κ.π.ά. Επίσης σε Chr. Chinkin, «International Law and Human Rights», στο συλλογικό T. Evans (ed.), «Human Rights 50 years on — a reappraisal», 1998, pp. 105-122, σε μία πιο κριτική - σκεπτικαστική εφημερία, T. Evans, «Introduction-Power, hegemony and the Universalization of Human Rights» in T. Evans (ed), op.cit., pp. 2et seq., D. Falk: «The Haiti Intervention. A Dangerous World Order Precedent for The United Nations», in «Harvard International Law Journal»

1995, Vol. 36 No 2, pp. 341 et seq. 1995, op.cit., N. Lewis, «Human Rights, Law and Democracy in an Unfree World», in T. Evans (ed.), op.cit., pp. 77-100, κ.λπ.

2. Βλ. σε J. Crawford - S. Marks, «The Global Democratic Deficit — an Essay in International Law and Its Limits», in Held-Archibugi-Koehler, op.cit., pp. 72-85, με έμφαση στην τάση διεθνούς επέμβασης για την επιβολή «δημοκρατικής διαδικασίας» («monitoring democracy»), Falk 1995, op.cit., κ.λπ.

3. Οι Crawford και Marks, op.cit., ορθά παρατηρούν ότι η Οικουμενική Διακήρυξη δεν αναφέρεται ρητά σε μειονότητες, η προστασία των οποίων θεμελιώνεται κυρίως στη διάταξη άρθρου 27 του ΔΣΑΠΔ (Διεθνούς Συμφώνου για την Προστασία Αστικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων του ΟΗΕ, 1966) για τα «ιδιαιτέρως πολιτιστικά δικαιώματα των μειονοτήτων». Σημαντική επίσης η προστασία της Χάρτας Παρισίων της ΟΑΣΕ 1990, η απόφαση 1992 ΓΣ ΟΗΕ περί διασφάλισης «ίσης πολιτικής συμμετοχής στα μέλη των μειονοτήτων».

4. Βλ. σε Chr. Chinkin 1998, op.cit., pp. 107 et seq.

4α. Βλ. σε Chinkin, op.cit. Επίσης, πρβλ. Β. Θεοδωρόπουλου, «Σύννορα - η μεταβαλλόμενη σημασία της εδαφικής κυριαρχίας», Αθήνα 1999.

5. Βλ. ενδεικτικά ως προς τη διεθνή προστασία των α.δ. σε Σ. Περάκη: «Η διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων», Αθήνα-Κομοτηνή 1984, Α. Μανωλοπούλου - Βαρβιτσιωτή: «Η διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων», Αθήνα 1986, Εμμ. Ρούκουνα: «Η διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων», Αθήνα 1998, στο πλαίσιο του συνταγματικού δικαίου σε Αρ. Μάνεση: «Ατομικές Ελευθερίες», Θεσσαλονίκη 1982, σελ. 7 επ., Πρ. Δαγτόγλου: «Ατομικά Δικαιώματα», Αθήνα-Κομοτηνή 1991, τ. Α', σελ. 25 επ., κ.ά.

6. Βλ. σε D. Beetham 1998, op.cit., με έμφαση στην ανάγκη επίτασης ελέγχου από επιτροπές ΟΗΕ στην παραβίαση του «πυρήνα» δικαιωμάτων στο πλαίσιο των εθνικών κρατών έστω και κατά τρόπο διαπιστωτικό. D. Archibugi 1998, op.cit., Chr. Chinkin, op.cit.

7. Για τη διδασκαλία των «checks and balances» στο πλαίσιο της θεωρίας του δημοσίου δικαίου, βλ. σε Αρ. Μάνεση, «Εγγυήσεις τήρησης του Συντάγματος», τ. Β', Αθήνα-Κομοτηνή 1991 (επανεξέδοση), σελ. 352 επ., όπου και αναλυτική βιβλιογραφία, επίσης σε «Το Συνταγματικόν Δίκαιον ως τεχνική της πολιτικής ελευθερίας», 1962, ήδη σε «Συνταγματική Θεωρία και Πράξη», Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 11 επ., σελ. 24-29.

8. Βλέπε παρουσίαση των απόψεων αυτών σε Chinkin, op.cit., pp. 109 et seq, στην κατεύθυνση αυτή ιδίως ο M. Glennon, op.cit.

9. Ιδίως οι απόψεις του F. Teson («Humanitarian Intervention - an Inquiry into Law and Morality», Dobbs Ferry, Transnational Publishers 1988) κινούνται στην κατεύθυνση μιας *ηθικής θεμελίωσης των «ανθρωπιστικών επεμβάσεων»*, βλ. και σε Chinkin, op.cit. Επίσης, οι απόψεις της M. Kaldor (1998), op. cit., αναφέρονται σε μία συμμαχία διεθνών θεσμών (ΟΗΕ, ΟΑΣΕ, Ευρωπαϊκή Ένωση, NATO), οι οποίοι λειτουργούν υπέρ των α.δ., ειρηνοποιητικά («peacekeeping») και ως φορείς μιας «εναλλακτικής ηθικής». Οι θεσμοί αυτοί «δεν υπερασπίζονται πλέον την ισορροπία μεταξύ κρατών αλλά το διεθνές δίκαιο των α.δ.». Ομως, δε διενεκρινίζεται ο τρόπος επίλυσης της σύγκρουσης, όταν η δράση κάποιου από αυτούς τους οργανισμούς παραβιάζει το διεθνές δίκαιο. Πρβλ. ακόμη τις απόψεις του καθηγητή A. Giddens σε εφημ. «Τα Νέα» της 12-5-1999 για το «νέο διεθνισμό των δικαιωμάτων», εκτεφρασμένο από τη στρατιωτική επέμβαση στη Νέα Γιουγκοσλαβία, τη συνέντευξη του φιλοσόφου J. Habermas σε «Die Zeit» της 29-4-1999 με τον τίτλο «Bestialitet und Humanitaet», κατά τον οποίο ο πόλεμος αυτός *πράγματι αποσκοπεί στην προστασία των α.δ. (υπογρ. Δ. Μπ.)* επιτείνοντας μία διαδικασία μετασηματισμού του διεθνούς δικαίου σε «κοσμοπολιτικό δίκαιο μιας κοινωνίας των πολιτών του κόσμου». Η Δύση πράγματι έχει υπέρ της το επιχείρημα του κατά βάση σεβασμού των α.δ., όταν επιβάλλει την ισχύ τους απέναντι σε «τρίτους», στερείται όμως την αναγκαία νομική νομιμοποίηση διά της τήρησης του διεθνούς δικαίου. Βλ. σχετικά και τη μελέτη του U. von Alleman σε «Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης» 14/12. 1999, σελ. 5 επ. («Σοσιαλδημοκρατία και Πόλεμος στο Κοσμοπολιτικό»).

10. Βλ. την παρουσίαση της Chinkin, op.cit., pp. 110-112, επίσης σε M. Chemillier-Gentreau, «Το δίκαιο για να ελεγχθεί η δύναμη», σε «Le Monde Diplomatique», αναδ. σε «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία» της 23-5-1999.

11. Βλ. ως προς το «κρατικό μονοπώλιο νόμιμης βίας» σε Max Weber, «Η πολιτική ως επάγγελμα», Αθήνα 1987, σελ. 96-97, G. Jhering: «Das Zweck im Recht», Leipzig 1923, Bd. I S. 249 f., W. D. Natt: «Gewalt und Legitimitaet», in «Leviathan» Jg. 1973, S. 7 f., (12-15), M. Kaldor (1998), op.cit., Αρ. Μάνεση: «Συνταγματικό Δίκαιο Ι», Αθήνα-Κομοτηνή 1980, σελ. 24 επ., υποσ. 16, 17, Ν. Πουλιαντζά: «Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός», Αθήνα 1984, σελ. 108-122 κ.λπ.

12. Ως προς την έννοια του «κράτους δικαίου», πρβλ. αναλυτική βιβλιογραφία σε Δ. Μπελαντή, «Αντιτρομοκρατική νομοθεσία και αρχή του κράτους δικαίου», Αθήνα 1998, σελ. 125, υποσ. 13. Ως προς τον αυτοπεριορισμό της εξουσίας και τη μετατροπή της σε «αρμοδιότητα», βλ. σε Αρ. Μάνεση: «Το Συνταγματικόν Δίκαιον ως τεχνική...», σελ. 37-38, του ιδίου, «Εγγυήσεις», τ. Α', σελ. 11 επ., «Συνταγματικό Δίκαιο Ι», σελ. 99-103.

13. Για την «κυριαρχία του νόμου» ως υπαγωγή αρχικά της κρατικής δράσης στον κοινό νομοθέτη και την ιστορική εξέλιξη ως την προστασία των δικαιωμάτων και έναντι του κοινού νομοθέτη (συνταγματική προστασία), βλ. ενδεικτικά σε E. Denninger: «Die Grundrechte-Allgemeine Theorie», in *Alternativ Kommentar zum GG*, 1989, S. 171-199, ιδίως 176-179.

14. Βλ. σε C. Schmitt, «Verfassungslehre», Berlin 1928, 1957, S. 131 ff.

15. Πρβλ. την κριτική του Αρ. Μάνεση στις φυσικοδικαιμικές θεωρήσεις για τα α.δ. σε «Ατομικές Ελευθερίες», Θεσσαλονίκη 1982, σελ. 38 επ. και «Συνταγματικό Ι», σελ. 40 επ.

16. Βλ. σε Denninger 1989, op.cit., S.S. 191-192, G. Scholz, «Grundgesetz I», Muenchen 1990, S. 84-85 («Schutzpflichten des Staates»), κ.λπ.

17. Βλ. σε Αρ. Μάνεση ήδη στο «Το Συνταγματικόν Δίκαιον ως τεχνική», ό.π., σελ. 29 και υποσ. 37.

18. Βλ. ενδεικτικά σε Αρ. Μάνεση, «Ατομικές Ελευθερίες», ό.π., σελ. 31 επ., του ιδίου, «Η κρίση των θεσμών της φιλελεύθερης δημοκρατίας και το Σύνταγμα», σε «Συνταγματική Θεωρία», ό.π., σελ. 543 επ., Πρ. Δαγτόγλου, «Ατομικά Δικαιώματα τ. Α'», ό.π., σελ. 58 επ., E. Denninger, «Die Grundrechte», op.cit., S. 183 ff., κ.ά.

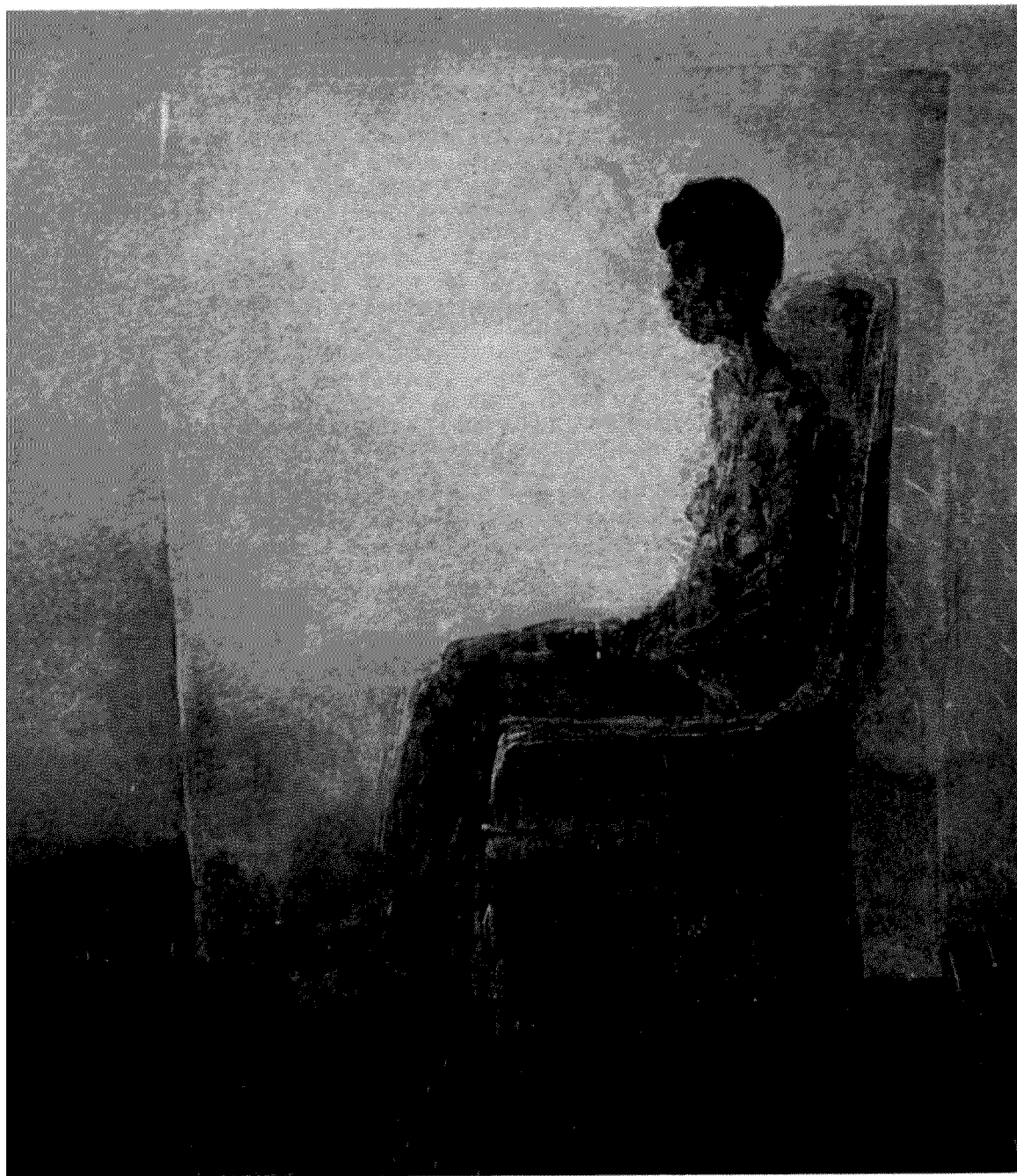
19. Ως προς την έννοια του «status constituens», βλ. σε E. Denninger, «Polizei in der freiheitlichen Demokratie», Frankfurt a. Main 1968, Δ. Θ. Τσάτσου, «Θεμελιώδη Δικαιώματα», Αθήνα-Κομοτηνή 1988, σελ. 221.

19α. Βλ. σε U. Preuss: «Legalitaet-Loyalitaet-Legimitaet», in «Leviathan» 1977, S. 451-465.

20. Βλ. ενδεικτικά σε Εμμ. Ρούκουνα, «Διεθνές Δίκαιο Ι», ό.π., σελ. 20 επ. και 69 επ., όπου και η παράθεση των μονιστικών και δυαδιστικών θεωριών για τη σχέση εσωτερικού και διεθνούς δικαίου.

21. Πρβλ. και την κριτική του D. Zolo, «Cosmopolis. Prospects for World Government», Cambridge, Polity Press, 1997. Κατά το συγγραφέα, η δημοκρατία δεν εξάγεται βασικά εκτός του εθνικού κράτους, καθώς η λειτουργία της δημοκρατικής αντιπροσώπευσης προϋποθέτει το σχηματισμό πλειοψηφίας εντός μιας σχετικά ομοιογενούς κοινότητας. Η ύπαρξη μιας απόλυτα ετερογενούς (π.χ. εθνικά) κοινότητας αποκλείει μία παράσταση του «γενικού συμφέροντος», η οποία θα επέτρεπε τη διαμόρφωση πλειοψηφιών και μειοψηφιών και τη λειτουργία έτσι ενός πολιτικού συμβολαίου. Για τις απόψεις αυτές, τυπικές του «κοινοτιστικού» ρεύματος, βλ. και σε D. Archibugi, «Principles of Cosmopolitan Democracy», op.cit., pp. 206-207.

22. Πρβλ. και τη θέση του Αρ. Μάνεση στις αρχές της δεκαετίας του 1980 («Ατομικές Ελευθερίες», σελ. 43), ότι «η προστασία των α.δ. εξαρτάται, σε τελική ανάλυση, από την εσωτερική έννομη τάξη, δηλαδή από την κρατική εξουσία που έχει την ικανότητα αποτελεσματικής-καταναγκαστικής-επιβολής: στα κράτη ανήκει η τελευταία και αποφασιστική λέξη για την αποτελεσματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων που προσταθεί να προστατεύσει η διεθνής έννομη τάξη».



*Γυναίκα καθισμένη, λάδι, 150x150 εκ., 1984*